

اهمیت سخاپی در ترجمه آثار ادبیات ایتالیا

متن سخنرانی منوچهر افسری

۶۲۷

قصدم ندارم وقت جلسه را به شرح چگونگی فعالیت‌های دوست از دست‌رفته در زمینه تحقیق آرزوهای ادبی‌اش اختصاص دهم، فعالیتی گرچه به نوبه خود ارزشمند، اما غیرقابل برابری با پیگیری و تلاش حرفه‌ای او برای دستیابی به رشد دموکراتیک و افزایش امید ترقی در سطح جامعه.

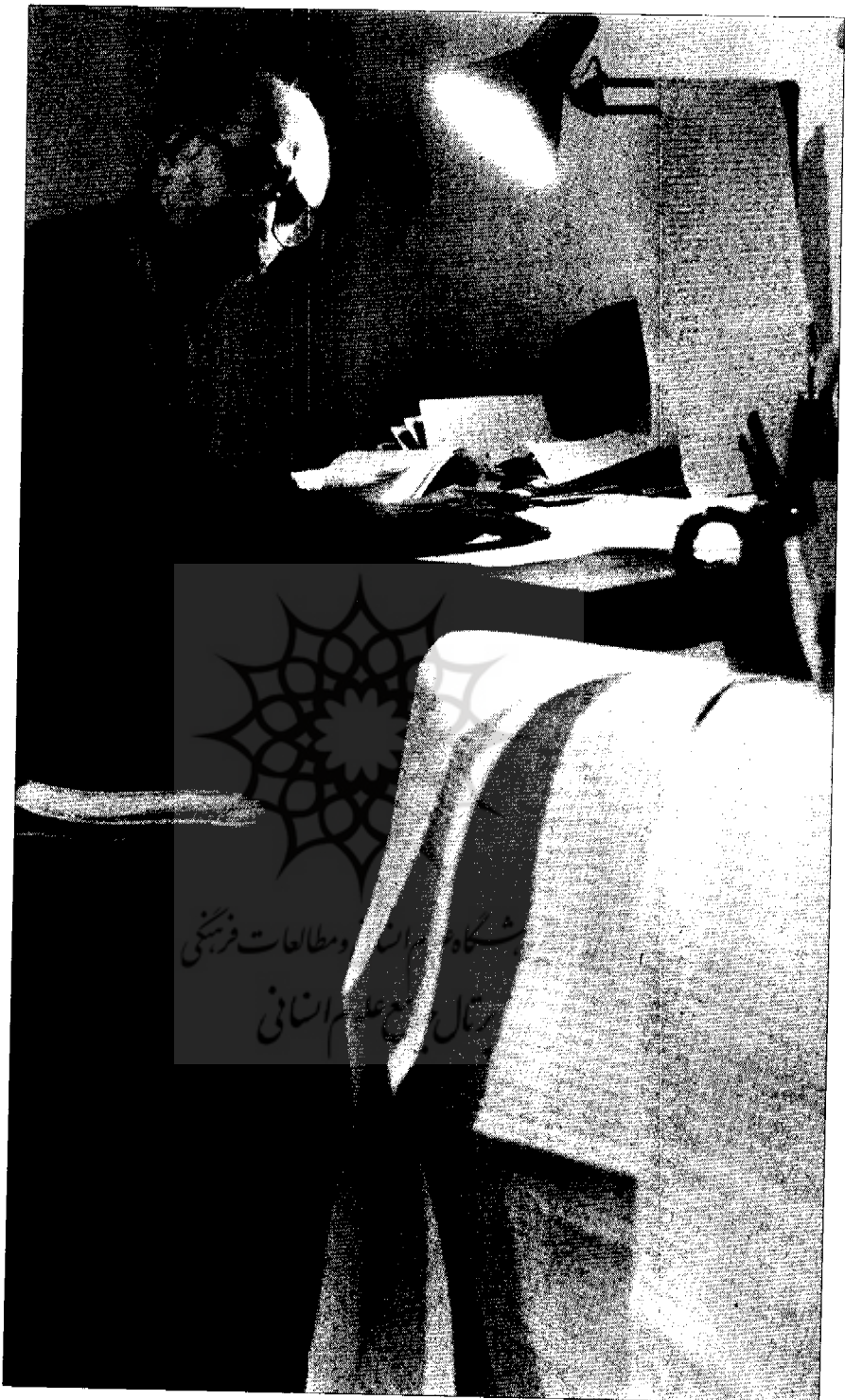
اگر دوست از دست رفته فقط یک کارگزار فرهنگی بی تفاوت به نیازهای اجتماعی پیوسته در حال پویش بود، آن هم در آن موقعیت بسیار حساس تاریخی، و فقط به پرورش استعدادهاى شخصی خود می‌پرداخت، توجه مرا چندان بر نمی‌انگیخت. اما در کاروند او جنبه اجتماعی در بطن گزینه‌های انفرادی‌اش مستتر است و قاطعیتی که در پرورش این جنبه‌ها با تسلط کامل بر احساسات شخصی و افزایش تعهد مدنی از خود بروز داد به علاوه جسارت زندگی و فعالیت با شور و شرزندگی، در آن زمانه فروکش هرگونه روحیه خلاقه و افزایش تحرک نیروهای محافظه کار، بسیار بر اهمیت دستاوردهای ادبی، فرهنگی و هنری او می‌افزایند.

از این رو باید حساب فعالیت هوشمندانه و پرسخاوت روشنفکرانی را که با داشتن شناخت کافی از سرزمین خود و مشکلات رشد فعلی و به جا مانده از اعصار آن، می‌کوشند راهی برای خروج از عقب‌ماندگی بیابند و طرحی نو، مناسب با نیازهای ترقی و تمدن آن بریزند، از حساب گروه دیگری از روشنفکران با همان اندازه حساسیت و دلبستگی و با همان شناخت از واقعیت‌های سرزمین، اما بی تفاوت نسبت به نیازهای تحول بر خاسته از ارکان

• دکتر منوچهر افسری از آشنایی دیرین خود با مهدی سبحانی گفت. (عکس از جواد آتشیاری)

جامعه که برای ابراز هویت می‌کوشد، جدا کرد. دوست از دست رفته در خانواده‌ای سنتی دست به گریبان با مشکلات اقتصادی در شهری در ۱۵۰ کیلومتری پایتخت، قزوین، متولد شد. او برای ادامه تحصیلات متوسطه همراه خانواده‌اش به تهران آمد و آنجا بود که من فرصت آشنایی با او را یافتم. او برای تامین مخارج تحصیل نقش‌های مینیاتوری تصویر می‌کرد و آنها را در مغازه لوازم‌التحریر به معرض فروش می‌گذاشت. کاری که همچنان در بزرگسالی البته در مقیاس دیگر، با سوژه‌های متفاوت و به سبک پر منزلت‌تر با هدف محتشم تامین هزینه دسترسی به آمال ادبی خود، ادامه داد. او که به دلیل مشکلات مالی از ورود به دانشگاه بازمانده بود، تصمیم گرفت نیروی خود را به یادگیری زبان خارجی اختصاص دهد. از این رو برای ادامه تحصیل ایتالیا را انتخاب کرد و در شهر رم به شهرک سینمایی چینه‌چیتا رفت و آنجا به‌طور همزمان برای تامین هزینه زندگی در آتلیه نقاشی در خیابان مارگوتا به کار ترمیم تابلوهای قدیمی پرداخت، این کار و کسب بعدها زمینه‌ای شد برای انتشار خود زندگینامه شخصی که نام از این خیابان برگرفت. او در رم با مترجم ایرانی به نام بهمن فرزانه آشنا شد که خیلی پیش از او کار ترجمه را آغاز کرده بود و تجارب غنی در ترجمه و انتشارات در پس سر داشت، این ایام مصادف شد با سال‌های اعتراضات دانشجویی در اروپا که به ۱۹۶۸ شهرت دارد. او تجارب ذیقیمتی در تماس با این محیط و شرکت در مجمع‌های عمومی دانشگاهی اندوخت که ده سال بعد در حرکت انقلابی مردم ایران موفق شد از آنها استفاده جوید. بهره دیگر او

شکوه و اعتراضات فریبگی
تعالی از مردم انسانی

• مهدی سحابی (عکس از مریم زندی)

از اقامت دو ساله در ایتالیا تجربه‌های انسانی، فنی و زبانی بود که در طرح‌ریزی زندگی آینده‌اش نقش تعیین‌کننده داشت. در بازگشت به ایران به هیئت تحریریه یکی از دو روزنامه پر تیراژ در سطح کشوری مراجعه کرد و به عنوان مترجم سرویس‌های خارجی آن مشغول به کار شد. از همین زمان سیر ترجمه آثار ادبی او با ترجمه‌ای از نویسنده ایتالیایی به نام اینیاتسیو سیلونه در سال ۱۳۵۵ با دانه زیر برف آغاز شد. قبل از او مترجم محبوب و پر آوازه‌ای اثری از این نویسنده را به نام نان و شراب به فارسی برگردانده بود که استقبال مردم از آن بر انتخاب او اثر گذاشت. او مدتی بعد در دهه شصت، ترجمه کتاب دیگری از همین نویسنده را به نام خروج اضطراری منتشر کرد و از آن پس چالش با ادبیات ایتالیا را تا مدتی کنار گذاشت و به ترجمه آثاری از نویسنده هندی روی آورد و دو نوشته از او به فارسی برگرداند که موفقیت خیره‌کننده‌ای همراه داشت. او چند سال بعد مجدداً به ترجمه آثار ادبی ایتالیا روی آورد و سراغ نویسندگان شهیری همچون ایتالو کالوینو و لئوناردو شاشا رفت که مدت زیادی دوام نیاورد، زیرا چالش جدید با ادبیات فرانسه در انتظارش بود که موفقیت پر شور در داخل کشور و شهرت شایسته در خارج برایش به ارمغان آورد.

۶۳۰

و همزمان با آثار ادبی فعالیت روزنامه‌نگاری او که از صفحات روزنامه کیهان در سال‌های دهه پنجاه آغاز شده بود با موفقیت ادامه یافت. فعالیت مستمر با روزنامه برای او سفر به کشورهای خارج به عنوان فرستاده مخصوص به ارمغان آورد که در غنابخشیدن به مهارت‌های زبانی او به‌ویژه در فرانسه یاری رساند. ارمغان دیگر او از این سفرها همسری فرانسوی بود که سه اولاد برای او به دنیا آورد. اما نمی‌توان بدون در نظر گرفتن شرایط جدید سیاسی و اجتماعی کشور در این دوران کاروند دوست را به درستی ارزیابی کرد.

نخستین نتیجه انقلاب برای او، با انرژی‌هایی که وقف آن کرده بود و امیدهایی که به آینده آن بسته بود، برخلاف انتظار، ازدست دادن شغل در تحریریه روزنامه بود. برای اجتناب از ناامیدی ناشی از تلخکامی شکست و تهدید اقتصادی، بدون دفع وقت و بدون دلخوری، به مصاف با واقعیت روی آورد. و از این مقطع حماسه‌ای انسانی آغاز شد که شکست ناشایست را به تلاشی روشنفکرانه مبدل ساخت و نتیجه آن نه فقط بر فضای راکد فرهنگی اثر تعیین‌کننده داشت بلکه به زودی، با همکاری دیگر نیروهای طالب گفتگو و نوآوری، مبدل به پروژه اجتماعی شد و فضای فرهنگی را دگرگون ساخت.

باید این دوست را از نزدیک می‌شناختید تا از اشتباهات سیری‌ناپذیر او به مطالعه، عشق لایزال به جستجو، نیروی خلاقه و کوشش بی‌دریغ او برای پیشرفت بی‌وقفه آگاه می‌شدید و در ضمن به اهمیت آن تلاش منزلت بخش پی می‌بردید که تمام صحنه‌گردانان آن حرکت اجتماعی همه به یک اندازه در آن سهم بودند و منجر به شکست اسطوره ناتوان و بی‌تفاوتی

عمومی حاکم بر جامعه بلافاصله پس از پایان جنگ شده بود.

نوآوری‌های او در فضای ادبیات ایران، پس از بازگشت از خارج تا هنگام درگذشت او در آبان گذشته، سرچشمه‌های سه گانه دارد: نخستین آن کمی و دو دیگر کیفی. منظور از عامل کمی در درجه اول حرفه‌ای عمل کردن و تعداد فراوان کتاب‌های ترجمه شده اوست، او در واقع ترجمه را به‌عنوان یک فعالیت شغلی برگزید و در نتیجه برای حفظ عدم وابستگی اقتصادی به‌ناچار بر شمار ترجمه‌ها افزود. البته این جهش کمی به کیفیت آثار ترجمه شده او آسیب نرساند زیرا او موفق شده بود با اندکی استفاده از بخت خوب و بیشتر با توسل به دور اندیشی شایسته، تعادلی آرزو کردنی بین زبان مبدأ و زبان مقصد برقرار کند.

از اینجا می‌توان به دو عامل کیفی رسید که قبلاً از آن نام برده شد: عامل نخست تسلط بیشتر او به ساختار زبان خارجی و عامل دوم کوشش پرممارست برای تفویض خصلت پیگیر به سیر کار و فعالیت حرفه‌ای خود که حضور او را در ساحت جهان شفاف و پرتوافکن ساخت. هر دو این عوامل از عرصه کار و فعالیت مترجمان نسل قبل غایب بودند که اغلبشان هرگز پا از مرزهای کشور فراتر نگذاشتند.

از دیگر عناصر کیفی، رشد سازگار ارتباطات و مناسبات میان فرهنگی در بیست سال اخیر با توجه ویژه به داد و ستد فرهنگی و ترجمه است که بازتاب عمومی آن افزایش تعداد دانشگاه‌ها، نشریات فرهنگی و علمی، همایش‌ها، دیپارتمان‌های آموزشی و مراکز پژوهشی است با توجه ویژه به مسائل و مفاهیم گفتگو بین تمدن‌ها که دوست با علاقه و پیگیری تحسین‌انگیزی در آنها شرکت می‌جست و مشوق بی‌دریغشان شناخته می‌شد.

در پایان چند کلام درباره شیوه کاری او در عرصه میانجی‌گری فرهنگی و ترجمه آثار ادبی: او ترجمه را چنان پرورش می‌داد که گاه از اثر اصلی دلچسب‌تر از آب در می‌آمد، تا آنجا که خریدار هنگام گزینش کتاب به نام او روی جلد کتاب بیشتر از نام نویسنده توجه داشت. او از جایگاه مترجم همواره با تحلیل‌های باریک‌بینانه از موقعیت عمومی جامعه و همچنین بازار کتاب پای در راه می‌گذاشت و از این رو ترجمه‌های او همواره انگیزه‌دار و متکی به بیش درازمدت بود. البته این سیر روشمندانه فقط مسائل فنی و انتشاراتی را در برنمی‌گرفت بلکه شامل صیوررت چندگانگی فرهنگی نیز می‌شد که از ضرورت‌های جامعه مدرن به شمار می‌روند.